

BELGIJSKA REVOLUCIJA

Loránd Szabó

Sveučilište u Pečuhu

Prijevod s engleskog: Goran Đuras

Dana 11. siječnja 1790. godine revolucionari Austrijske ili Južne Nizozemske proglasili su nezavisnost i stvaranje Ujedinjenih Belgijskih Država. Biskupija Liege, gdje je revolucija izbila, također je ušla u sastav nove države. Prvi je put u povijesti većina budućeg belgijskog teritorija bila ujedinjena u jednoj nezavisnoj državi. Ipak, taj je pokušaj bio kratkog vijeka jer su Austrijanci, uz prusku pomoć, do prosinca 1790. godine ponovno preuzeli kontrolu nad svojim pobunjenim teritorijem. Sljedeći je važan događaj za Belgijance tijekom Francuskih revolucionarnih ratova bio pripajanje Austrijske Nizozemske biskupiji Liege, što se dogodilo 1. listopada 1795. godine.

Pripajanje (integracija) Francuskoj za posljedicu je imalo sljedeće promjene: ukinute su carine unutar države, ustrojena je centralizirana francuska administracija (zasnovana na takozvanim *départementsima*) te pravosuđe i školstvo. Francuski je jezik, koji je u doba prosvjetiteljstva već bio u širokoj uporabi među elitom, a nije bio materinji jezik većine stanovništva¹, postao još važniji među onima koji su htjeli napraviti karijeru.

Godine 1814., s padom Napoleonove vladavine, ponovno je potaknuto pitanje nezavisnosti bivšeg austrijskog teritorija, ali princ odnedavno nezavisne Nizozemske, Vilim I., uz pomoć Britanske Austrije, Rusije i Pruske, uspio je uvjeriti Veliku Britaniju da ujedini nekadašnju Austrijsku Nizozemsku i nekadašnje Ujedinjene provincije u jedno kraljevstvo. Sigurnost je namjeravao dobiti od

Francuske, stvarajući tampon državu, te tako pomoći u postizanju ravnoteže moći u Europi. Austrija je to bila spremna dopustiti jer je u zamjenu dobila Veneciju. Bečki je kongres novu državu dodijelio dinastiji Oranje–Nassau, koja se odrekla svojih posjeda u Njemačkoj (Fulda, Nassau), ali je zauzvrat dobila Veliko Vojvodstvo Luksemburg. Britanci su mogli zadržati već okupirani Cejlon te koloniju Cape, koju su dobili od Nizozemaca za podršku koju su im pružili.

Vilim I. svečano je ušao u Bruxelles 31. srpnja 1814. godine, a 16. ožujka 1815. godine postao je kralj Ujedinjenog kraljevstva Nizozemske i veliki vojvoda Luksemburga. Prema ustavu, glavni je grad postao Amsterdam, ali se vlada naizmjenice sastajala u Haagu i Bruxellesu.

Unatoč ekonomskoj kompatibilnosti dviju ujedinjenih zemalja (jug je bio prva regija na kontinentu pogođena industrijskom revolucijom i imala je važnu tradiciju u tekstilnoj industriji te je proizvodila žitarice i krmne biljke, dok je sjever bio "trgovačka nacija" čija se agrikultura očitovala u uzgoju mliječnih krava i vrtlarstvu), one nisu izgledale kao skladna zajednica. Sjevernjačka elita žalila se na stagnaciju na sjeveru i procvat na jugu jer su državna ulaganja više pogodovala južnjačkim industrijalcima i financijskoj eliti u Bruxellesu. Elita s juga Nizozemske također je imala nekoliko pritužbi. Smatrali su nepravednim da, iako jug ima više stanovnika (otprilike 2 milijuna na sjeveru nasuprot 3,5 milijuna na jugu), nije proporcionalno predstavljen u Donjem domu ministarskog vijeća (parlamenta). Štoviše, manje je birača bilo na jugu

1 Grubo gledano, govorilo se različitim južnjačkim dijalektima nizozemskog jezika (koji se često pogrešno nazivaju flamanskim), a na jugu su valonski, pikardski, luksemburški i nekolicina drugih govoreni s primjesama francuskog jezika.

(60 000) nego na sjeveru (80 000). Jug je gotovo u potpunosti bio katolički, a u ustanovama se govorilo francuskim jezikom. Sjever je imao 40% katoličkog stanovništva, ali izuzev manjeg dijela, uglavnom se govorilo različitim dijalektima nizozemskog jezika. Državna administracija koristila se samo nizozemskim, a poslove su uglavnom dobivali sjevernjaci. U parlamentu su predstavnici juga bili ismijavani kad bi govorili svojim južnjačkim dijalektom ili priučenim nizozemskim.

Vilim I. (1772.-1843.)

Vilim I. prozvan je liberalnim despotom, poslovnim čovjekom, reformatorom društva i nacionalistom. Tijekom svoje autokratske vladavine posebnu je pozornost pridavao razvoju ekonomije i školstva (iskorjenjivanje nepismenosti). Bio je prisiljen utrošiti značajnu količinu novca na gušenje pobune pod nazivom Javanski rat, koji je trajao od 1825. do 1830. godine u najdragocjenijoj istočnonizozemskoj koloniji, otoku Javi.

Raslo je nezadovoljstvo južnjačkih provincija jer su smatrali da se kralj prema njima odnosi kao prema osvojenom teritoriju. Vilim I. pokušao je promicati učenje nizozemskog jezika u flamanskim područjima i Bruxellesu te proširiti njegovu uporabu u administraciji i pravosuđu, protiv čega je južnjačka elita, koja je bila školovana u srednjim školama Napoleonovog doba, pratila francusku modu i

bila pod utjecajem *Siècle des Lumières*, žestoko prosvjedovala. Južnjačko političko društvo činile su dvije važne skupine, liberali i katolici.

Mladi su liberali građanske slobode (slobodu govora i vjeru) smatrali važnijim od antiklerikalizma (iako bi se po današnjim standardima mogli nazivati neokonzervativcima). Na njihove je stavove utjecao francuski Švicarac Benjamin Constant, a među njima nalazimo Charlesa de Brouckèrea iz Bruggea, Charlesa Rogiera, Paula Devauxa i Josepha Lebeaua iz Liègea te Jean-Baptistea Nothomba iz Luksemburga.

Katolici nisu bili zadovoljni kraljevom vjerskom politikom. Iako su bili većina u zemlji, relativno liberalan ustav iz 1815. godine osiguravao je vjersku jednakost pa su katolici vjerovali da je protestantski vladar naklonjeniji onima koji dijele njegovu vjeru. Bili su pod utjecajem ideja francuskog svećenika Roberta Félicitéa Lamennaisa, koji je zagovarao odvajanje crkve od države (kako crkva ne bi ovisila o njoj), slobodu tiska i vjere te savez katolika i liberala (*sloboda u svemu i za sve*). Riječima istaknutog belgijskog povjesničara Henrija Pirennea: *Lamennais je za belgijske katolike bio sredstvo stvaranja kratkoročnog sporazuma s liberalima; drugim riječima, sve ih je na trenutak pretvorio u u liberale. Nije važno da su jedni zahtijevali slobodu za društvo vjernika, a drugi za građansko društvo. Bitno je da su ju zahtijevali zajedno.* (Mabille, 1997: 94)

Liberali i katolici sve su se više približavali (njihov se politički pokret nazivao unionizam) te su poslali zajednički popis svojih nezadovoljstava kralju 1828. godine. Kralj je odgovorio da njegova suverenost stoji ispred ustava kako mu isti ne bi mogao ograničavati provođenje vlastite volje. Iako je uveo neke promjene početkom 1830. godine (ublažavanje cenzure), srpanjska revolucija protiv Karla X. u Francuskoj izazvala je napetosti i na belgijskim teritorijima. Uza sve to, još je i žetva 1829. godine bila slaba, što je uzrokovalo porast cijena žitarica, a industrijski je razvoj na jugu donio proširenje mehanizacije, što je pak dovelo do nezaposlenosti industrijskih radnika. Veći dio nizozemskog državnog duga nakupljenog u Napoleonovom razdoblju otplatili su belgijski porezni obveznici.

Dana 25. kolovoza 1830. godine u Bruxellesu je praižvedena romantična opera iz 1828. godine francuskog skladatelja Daniela Aubera, Nijema iz Porticija (*La muette de Portici*), u kojoj je prikazana bitka napuljskog naroda protiv Španjolaca 1647. godine. Kazalište Monnaie bilo je puno, a nakon jedne domoljubne scene u predstavi, nekoliko je ljudi otišlo ispred zgrade, gdje je mladež već čekala s palicama. U to je vrijeme Bruxelles pružao utočište nekolicini stranih izbjeglica (među njima i Karlu Marxu) koji su poticali ideje revolucije u inozemstvu, a siromašniji je sloj stanovnika Bruxellesa pokazivao određen nemir. Naime, prethodnog se dana trebao

održati vatromet u čast kraljeve godišnjice, ali su ga vlasti odgodile zbog "loših vremenskih prilika". Ubrzo su počeli izvikivati slogane. Gomila se prvo počela kretati prema zgradi uredništva vladinog glasila, a zatim prema kućama zapovjednika policije i ministra pravosuđa. Ustanak se brzo proširio na druge južne gradove, a građani su preuzeli vlast od državnih institucija. Osnovane su i građanske straže kako bi se spriječilo pljačkanje trgovina i slično. Gornji i srednji staleži pribojavali su se da bi ustanak mogao otići u radikalnijem smjeru te su to željeli spriječiti.

Prvog rujna, kraljev stariji sin, princ Vilim Oranski, stigao je s vojskom u Bruxelles, ali se s vođama pobunjenih građana uspio dogovoriti o administrativnom razdvajanju sjevernih i južnih provincija koje bi ipak ostale pod vlašću kralja. Kralj je taj sporazum odbio. U međuvremenu su naoružane domoljubne skupine pristigle u Bruxelles iz okolnih krajeva (među njima i važna skupina iz Liegea) te su 19. rujna uspostavile prijelaznu vladu. Drugi kraljev sin, princ Frederik, napao je 23. rujna Bruxelles s 12 000 ljudi, ali tijekom četverodnevne opsade naišao je na snažan otpor. Branitelji su htjeli krenuti u protunapad 27. rujna, ali Frederik prije zore napušta grad zajedno sa svojom vojskom jer nije vidio svrhu daljnjeg krvoprolića (dvije trećine njegove vojske činili su ljudi s juga).

Uspjeh je potaknuo ostale južne provincije i nizozemsku vojsku smještenu u gradovima da u listopadu napuste svoje garnizone, i to sve osim triju utvrda: Antwerpen, Maastricht i Luksemburg. Privremena vlada na čelu s Charlesom Rogierom proglasila je 4. listopada nezavisnost belgijskih provincija istaknuvši potrebu sazivanja Nacionalne skupštine i sastavljanja novog ustava.

Nova Nacionalna skupština prvi je put zasjela 10. studenog 1830. godine te odmah donijela deklaraciju nezavisnosti, a 22. studenog izglasano je da će nova država biti ustavna monarhija. Isprva se spominjala mogućnost dovođenja na prijestolje nekoga iz kuće Oranskih, ali kada je 28. studenog nizozemska vojska iz tvrđave bombardirala Antwerpen, nizozemska je kraljevska obitelj bila isključena iz izbora. Nakon toga se spominjalo nekoliko kandidata (primjerice, drugi sin francuskog kralja, s čim se Britanci nisu složili), a u međuvremenu je za regenta, 24. veljače 1841. godine, izabran barun Surllet de Choquier.

Novi ministar vanjskih poslova, Joseph Lebeau, predložio je udovca pokojne princeze Charlotte od Walesa (i ujaka buduće kraljice Viktorije), princa Leopolda od Saxe-Coburga i Gothe, koji je prihvatio ponudu. Izabran je 4. lipnja, a 21. srpnja 1831. godine položio je zakletvu na ustav, prihvaćen još 7. veljače 1831. godine.

Belgijski je ustav bio jedan od najnaprednijih i najliberalnijih u tom razdoblju. Uglavnom je zasnovan na nizozemskom ustavu iz 1815. godine, ali nadahnuće uzima i iz onog američkog, iz načela francuske revolucije 1789. godine te engleskog običajnog prava. Taj je belgijski ustav služio kao primjer brojnim drugim europskim ustavima nastalim u doba romantičnog nacionalizma 19. stoljeća. Priznavao je načela suverenosti naroda, uredio položaj monarha, stvorio dvodomni parlament u kojem su članove oba doma birali pripadnici uske glasačke elite (oko 50 000 ljudi), koja se određivala kvotom plativosti poreza. Nije priznavao niti jednu državnu religiju, prihvaćao je samo građanski brak, proglasio nezavisnost sudstva, zabranio vanjske utjecaje na školstvo, odobrio jednakost pred zakonom, pravo na privatno vlasništvo, slobodu tiska, slobodu okupljanja i udruživanja, slobodu kultova i slobodnu uporabu jezika (iako je od 1831. godine službeni jezik u državi bio francuski). Vladar nije imao pravo veta na glasanje parlamenta, a njegove su kraljevske naredbe vrijedile samo ako bi ih supotpisao mjerodavni ministar. Članovi su vlade odgovarali zastupničkom domu.

Talleyrandov plan podjele države

Kralj je Vilim još u rujnu 1830. god. molio Velike sile (Velika Britanija, Rusija, Pruska, Austrija i Francuska) da mu pomognu spasiti državu koju su one stvorile 1815. godine. Organizirali su konferenciju u Londonu ne bi li spriječili pretvaranje pobune u opći rat. Sile su imale različite interese: u osnovi, Francuska je podupirala revoluciju (Talleyranda je zanimala podjela teritorija, ali Luj Filip je podupirao neutralnost nove države), Rusija, koja je bila zauzeta vlastitom revolucijom u Varšavi, zajedno s Austrijom i Pruskom podupirala je nizozemsku stvar, a Britanci su bili neodlučni (iako je premijer Palmerston podupirao belgijsku nezavisnost). Sile su na konferenciji u Londonu jamčile osiguravanje prekida vatre između Nizozemske i južnjačkih pobunjenika od studenog 1830. godine.

Dana 20. prosinca Londonska je konferencija prihvatila belgijsku nezavisnost i u protokolu od

20. siječnja 1831. god. zahtijevala da nova država bude vječno neutralna, vratila Nizozemcima sve teritorije koji su pripadali Ujedinjenim provincijama prije 1790. god. te proglasila kralja Vilima velikim vojvodom Luksemburga (personalna unija trajala je do 1867. god.). Belgijanci se nisu htjeli odreći Limburga i Luksemburga zbog velike podrške koju je stanovništvo tih prostora pružalo revoluciji. Naposljetku su Belgijanci, 9. srpnja 1831. godine, prihvatili mirovne uvjete konferencije.

Nizozemski je kralj Vilim I. okupljao dobrovoljce i strane plaćenike ne bi li okrenuo izgledu u svoju korist jer je već izgubio mnogo novca u nedavnom Javskom ratu (iako je iz njega izašao kao pobjednik), a sada se činilo da se izuzetno vrijedna polovica njegovog nedavno stvorenog kraljevstva planira odcijepiti. Pokrenuo je napad (Desetodnevni pohod) 2. kolovoza 1831. godine. Belgijski je kralj Leopold I. zatražio pomoć od Sila koje su na konferencije jamčile nezavisnost zemlje. Britanci su pokrenuli svoju flotu, a Francuzi poslali kopnene snage kao podršku novoosnovanoj i još slaboj belgijskoj vojsci. Nizozemci su se nakon deset dana povukli s belgijskog teritorija. Londonska je konferencija ponovno zasjela. Preoblikovani su uvjeti podjele granica i financijskog odvajanja. Velika Britanija i Francuska obvezale su se jamčiti nezavisnost Belgije. Dana 14. listopada 1831. godine Belgija se morala odreći teritorija zeldanske Flandrije, sjevernog Brabanta, istočnog Limburga i dijela Luksemburga u kojem se govori njemačkim jezikom. Nizozemci su zadržali kontrolu nad ušćem rijeke Scheldt (na čijim obalama leži najvažnija belgijska luka, Antwerpen) i mogli su naplaćivati carinu brodovima koji idu prema Belgiji. Belgija je, iako ne baš zadovoljna, bila spremna potpisati XXIV članka sporazuma. Iako je sporazum bio daleko povoljniji za Nizozemce od onog posljednjeg, Vilim I. se nećkao. Uzalud se nadao oranskom ustanku, koji će poduprijeti ponovno ujedinjenje dviju zemalja pod kućom Oranskih, te iz tog razloga nije odmah povukao svoju vojsku iz antwerpenske tvrđave.

Leopold I. oženio se 1832. godine kćeri francuskog kralja Luja Filipa te tako osigurao Belgiji jaču podršku Francuske, dok su Britanci sada mogli biti sigurni da francuski kralj neće pokušati srušiti belgijsko kraljevstvo. Anglo-francuska flota blokirala je nizozemske luke, a francuska je vojska iz Antwerpena potjerala preostale nizozemske vojnike. Godine 1833. dogovoren je konačan prekid vatre između Belgije i Nizozemske. No Belgija je još uvijek vojno zauzimala čitave provincije Limburg i Luksemburg, osim njihovog glavnog grada, u kojem su se nalazili nizozemski garnizoni. Takav status quo zadovoljavao je Belgijance. Tridesete su prošle kao da su Belgija i Nizozemska još uvijek zaraćene, a to nije bilo od koristi za Nizozemce.

Nizozemci nisu bili sretni zbog trošenja velike svote novca na održavanje vojske spremne za nastavak rata te gubitka belgijskog tržišta. Također

su počeli kritizirati tvrdoglavost svog kralja. S druge strane, unatoč ozbiljnoj ekonomskoj šteti koju je gubitak nizozemskog i kolonijalnog tržišta nanio (tekstilnoj) industriji Genta te Antwerpenovoj oslabljenoj konkurentnosti u lučnoj aktivnosti, čiji se uzrok mogao naći u nizozemskom uvođenju carina oko 1832. godine, Belgija je postajala značajno snažnija. Nedavno izumljeni oblik prijevoza, željeznica, na kontinentu se pojavio 1835. godine (između Bruxellesa i Mechelena) s ciljem povezivanja obalnog Ostenda s rajnskim zemljama.

Nizozemski je kralj zaključio kako nema razloga za pokušaj dobivanja na vremenu. Godine 1838. obavijestio je Palmerstona o svojoj spremnosti da potpiše mirovni sporazum, a konferencija se iste godine ponovno održala u Londonu. Taj put Belgijanci su se protivili ideji odricanja "poluprovincija" Limburga i Luksemburga u nadi da će ih uz britansku pomoć zadržati. Dobrovoljci su čak počeli s naoružavanjem kako bi zaštitili cjelovitost Belgije, a pokrenuti su i planovi mobilizacije u Nizozemskoj. Velike sile ipak su se čvrsto držale originalnih članaka. Prvog veljače 1839. godine, kralj Vilim I. potpisao je Sporazum od XXIV članka, a na isti je belgijski izaslanik potpis stavio u Londonu 19. travnja 1839. godine.

LITERATURA

1. Bitsch, Marie-Thérèse, 1992. *Histoire de la Belgique*, Hatier, Paris.
2. Dumont, Georges-Henri, 1997. *Histoire de la Belgique*. Le Cri, Bruxelles.
3. Edmunson, George, 1922. *History of Holland*, Cambridge University Press, Cambridge.
4. Helmreich, Jonathan E., 1976. *Belgium and Europe. A Study in Small Power Diplomacy*, Mouton, The Hague-Paris.
5. Kossmann, Ernst Heinrich, 1978. *The Low Countries 1780-1940*, Oxford University Press, Oxford.
6. Mabile, Xavier, 1997. *Histoire politique de la Belgique. Facteurs et acteurs de changement*, CRISP, Bruxelles.
7. Tamse, Coenraad Arnold, 1985. Belgium and the Netherlands. Small Countries in the 19th Century, u: KOSARY Domonkos (Ed.): *Les « petits Etats » face aux changements culturels, politiques et économiques de 1750 à 1914. 16e Congrès International des Sciences Historiques, Stuttgart; 25 août – 1er septembre 1985*. Université de Lausanne, Lausanne, str. 41-53.
8. Witte, Els – Craeybex, Jan, 1987. *La Belgique politique de 1830 à nos jours. Les tensions d'une démocratie bourgeoise*, Labor, Bruxelles.